

Övergripande rutin för lex Sarah

Omsorg- och välfärdssektorn

1 Inledning

Alla som arbetar inom socialnämndens eller vård- och omsorgsnämndens verksamheter ska medverka till att den verksamhet som bedrivs är av god kvalitet. God kvalitet inom nämndernas verksamheter kännetecknas av gott bemötande samt delaktighet, trygghet, och rättssäkerhet för den enskilde. När verksamheten brister i något avseende är det viktigt att noggrant analysera det som inträffat, och använda erfarenheten för att förbättra kvaliteten.

Bestämmelserna om lex Sarah är en del i arbetet med att säkra och utveckla kvaliteten i verksamheten. Syftet är att missförhållanden inte ska uppstå eller upprepas. Om ett missförhållande ändå uppstår ska verksamheten lära av det för att förhindra att ett liknande missförhållande eller en påtaglig risk för ett liknande missförhållande inträffar igen.

Centrala skyldigheter i bestämmelserna om lex Sarah är rapporteringsskyldigheten, utredningsskyldigheten, skyldigheten att avhjälpa eller undanröja missförhållandet samt anmälningskyldigheten.

1.1 Syftet med lex Sarah

Syftet med bestämmelserna om lex Sarah är att bidra till att verksamheten är av god kvalitet. Genom lex Sarah kan brister i den egna verksamheten synliggöras och avhjälpas. På detta sätt utvecklas verksamheten och risken för liknande missförhållanden uppkommer igen minimeras.

1.2 Bestämmelser om lex Sarah

Sedan 1 juli 2011 gäller att var och en som fullgör uppdrag inom socialtjänst, äldreomsorg eller omsorg om personer med funktionsnedsättning är skyldig att rapportera varje missförhållande eller påtaglig risk för missförhållande som han eller hon har uppmärksammat eller fått kännedom om.

Varje rapport om missförhållande/påtaglig risk för missförhållande ska utredas, och skyldigheten att utreda vilar på den som bedriver verksamheten. Inom kommunala

verksamheter är det den nämnd som ansvarar för verksamheten som är skyldig att utreda rapporter om missförhållande/påtaglig risk för missförhållande.

En utredning ska avslutas med ett beslut om allvarlighetsgrad. Om det som hänt bedöms utgöra ett allvarligt missförhållande/en påtaglig risk för ett allvarligt missförhållande ska en anmälan lämnas till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). IVO tar då ställning till om det inträffade har utretts i tillräcklig utsträckning och om den som bedriver verksamheten har vidtagit tillräckliga åtgärder för att säkerställa att något liknande inte ska inträffa igen.

1.3 Lagstiftning, handbok och föreskrifter

Lagrum

Socialtjänstlagen, 14 kap. 3-7 §§

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, 24 a-g §§

Socialstyrelsens styrdokument

Lax Sarah – Handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah

Lex Sarah (SOSFS 2011:5)

2 Definition av missförhållanden

Med missförhållande avses både utförda handlingar och handlingar som någon av försummelse eller av annat skäl har underlåtit att utföra och som innebär eller har inneburit ett hot mot eller har medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa. Med en påtaglig risk för ett missförhållande, som också ska rapporteras, avses att det är fråga om en uppenbar och konkret risk för ett missförhållande.

2.1 Exempel på missförhållanden

Exempel på handlingar och underlåtelser som utgör missförhållanden:

- Fysiska övergrepp (ex. slag, nypningar)
- Sexuella övergrepp (ex. sexuella närmanden, sexuella anspelningar)
- Psykiska övergrepp (ex. hot, trakasserier, kränkande bemötande)
- Brister i bemötande (ex. bristande respekt för den enskildes självbestämmande, trygghet, värdighet eller integritet)

- Brister i rättssäkerhet (ex. att inte följa bestämmelser gällande handläggningstider, hantering av skyddade personuppgifter, sekretess eller upprättande av vårdplan)
- Brister i utförande av insatser (ex. insatser som utförts felaktigt, insatser som uteblivit)
- Brister i fysisk miljö, utrustning och teknik (ex. branta trappor, trygghetslarm som inte fungerar)
- Ekonomiska övergrepp (ex. stöld, förskingring)

3 Rapporteringsskyldigheten

Bestämmelserna om lex Sarah som finns i socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade medför en skyldighet att rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden.

3.1 Vem är skyldig att rapportera?

Rapporteringsskyldigheten omfattar alla som fullgör uppgifter inom socialnämndens eller vård- och omsorgsnämndens verksamheter. Den omfattar såväl anställda som praktikanter, uppdragstagare och deltagare i arbetsmarknadspolitiska program. Rapporteringsskyldigheten gäller enbart under den tid som anställningen/praktiken/uppdraget/programmet pågår.

Att vara skyldig att rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden är också en förutsättning för att kunna rapportera enligt lex Sarah. Det innebär att det inte går att rapportera missförhållanden/risker för missförhållanden efter det att man har slutat sin anställning eller liknande.

Rapporteringsskyldigheten omfattar inte:

- Familjehem enligt SoL och LSS
- Personlig assistans enligt socialförsäkringsbalken där den enskilde själv anställer de personliga assistenterna
- Frivilligarbetare
- Förtroendevalda

Inom socialtjänsten och verksamhet enligt LSS omfattar bestämmelserna om lex Sarah heller inte legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal, så länge hälso- och sjukvårdspersonalen inte utför uppgifter som hör till socialtjänstens eller LSS ansvarsområde. Det kan t.ex. gälla en sjuksköterska som arbetar i nattpatrull inom

hemtjänsten.

3.2 Vad ska rapporteras?

Rapporteringskyldigheten är begränsad till missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden. Man måste alltså bedöma om en händelse som har inträffat är ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande enligt bestämmelserna om lex Sarah. Utöver det behöver man avgöra om det inträffade berör den egna verksamheten och en person som får insats eller kan bli aktuell för insatser inom den egna verksamheten.

Det finns fem förutsättningar för att rapporteringskyldigheten ska inträda:

1. Har missförhållandet inträffat i den egna verksamheten?

Bara en händelse som har någon form av koppling till den egna verksamheten kan vara ett missförhållande enligt bestämmelserna om lex Sarah, och därmed falla under rapporteringskyldigheten. Med den egna verksamheten avses den verksamhet inom Värmdö kommun som är organiserad under samma nämnd.

2. Berör missförhållandet någon som får eller kan komma i fråga för insatser inom den egna verksamheten?

Rapporteringskyldigheten gäller både när en person som får insatser och när en person som kan komma i fråga för insatser berörs av missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden. Det innebär att rapporteringskyldigheten gäller under hela handläggningen och genomförandet av en insats. Rapporteringskyldigheten gäller också i uppsökande verksamhet.

3. Har någon utfört handlingar eller genom försummelse eller av annat skäl underlåtit att utföra handlingar?

För att en händelse ska vara ett missförhållande krävs att någon har utfört en handling, eller av försummelse eller annat skäl har underlåtit att utföra en handling, som har inneburit hot eller medfört konsekvenser för en enskild persons liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa. Det spelar ingen roll om handlingen är avsiktlig eller inte.

Utförda handlingar kan t.ex. vara övergrepp, brister i bemötande och användning av tvångsåtgärder, men också brister vid utförande av en beviljad insats eller brister i handläggningen av ett ärende. Handlingar som inte har utförts kan t.ex. vara insatser eller delar av insatser som inte har utförts eller brister i utförandet av en beviljad insats eller handläggningen av ett ärende.

4. Innebär det inträffade eller har det inneburit ett hot mot eller har det medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa?

Rapporteringskyldigheten gäller i situationer där det inträffade har fått följder för, eller innebär ett hot mot, den enskildes

- liv
- säkerhet
- fysiska eller psykiska hälsa

Det kan förekomma situationer där den rapporteringsskyldige bara uppmärksammar eller får kännedom om hotet mot eller konsekvenserna för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa, utan att veta vad som har orsakat hotet eller konsekvenserna. Om den rapporteringsskyldige i en sådan situation misstänker att hotet eller konsekvensen föranletts av ett missförhållande ska hon eller han rapportera det. Utredningen får då visa om det rör sig om ett missförhållande i verksamheten.

5. Var det inträffade en påtaglig risk för ett missförhållande?

Även påtagliga risker för missförhållanden ska rapporteras. Med påtaglig risk avses en klar och konkret risk för ett missförhållande. Det innebär således att det inte ska vara fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk. En sådan påtaglig risk kan till exempel vara när en anställd upptäcker en händelse i sista stund och agerar för att avvärja ett hot mot eller förhindra konsekvenser, eller när en anhörig upptäcker en händelse och hinner påkalla personalens uppmärksamhet innan händelsen leder till några konsekvenser.

3.3 Rapportering av missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden

Missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden ska rapporteras så snart risken eller missförhållandet uppmärksammas eller att någon har fått kännedom om det. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande behöver inte ta ställning till hur allvarligt missförhållandet är. Bedömning av allvarlighetsgraden är en fråga för utredningen.

Rapport om ett missförhållande eller en risk för ett missförhållande ska alltid och omedelbart lämnas till den som är närmast ansvarig för den verksamhet där den rapporterade händelsen har inträffat.

4 Omedelbara åtgärder

Den verksamhetsansvariga som får en rapport om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande ska omedelbart vidta de nödvändiga åtgärder som situationen kräver. Det kan t.ex. vara åtgärder för att:

- undanröja direkta hot mot enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa
- förhindra att konsekvenserna för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa förvärras.

Med omedelbart menas här i direkt anslutning till att rapporten tas emot: samma arbetspass, nästföljande arbetspass eller nästföljande dag.

5 Handläggning av inkommen rapport

Rapporter om missförhållande eller påtaglig risk för missförhållande handläggs inom den avdelningen där rapporten skapats. Utvecklingsavdelningen ska informeras om inkomna och upprättade rapporter.

5.1 Diarieföring

Rapporter om missförhållande eller påtaglig risk för missförhållande diarieförs i kommunens ärendehanteringssystem. Utvecklingsavdelning ansvarar för diarieföring av ärendet.

5.2 Utredning

Varje rapport om missförhållande eller påtaglig risk för missförhållande ska utredas noggrant och utan dröjsmål. Tiden för utredningen bör inte överstiga 4 veckor om det inte finns särskilda skäl. Ansvaret för utredningen ligger på den avdelning som rapporten upprättats inom. Utredningen av en rapport bör inte genomföras av den närmast berörda chefen eller arbetsledaren utan utredaren bör vara så neutral och opartisk som möjligt.

Utredningen ska klargöra vad som har inträffat, varför det hänt och vad som kan göras för att det inte ska hända igen.

Även om de direkta orsakerna till att ett missförhållande inträffat kan vara att medarbetare agerat fel finns det oftast bakomliggande orsaker till detta.

Utgångspunkten är att missförhållanden och risk för missförhållanden uppstår på grund av brister i verksamheten och syftet med utredningen är inte att hitta enskilda syndabockar. Syftet med utredningen är att identifiera de bakomliggande orsakerna till en risk eller ett missförhållande. Genom att åtgärda de bakomliggande orsakerna kan riskerna att likande händelser inträffar igen minimeras.

Bakomliggande orsaker kan t.ex. gälla

- kommunikation och information,
- Utbildning och kompetens
- Processer, rutiner och riktlinjer
- Omgivning och organisation
- Teknisk utrustning och apparatur.

5.2.1 Dokumentation av utredningen

Utredningen ska dokumenteras fortlöpande. Syftet med att dokumentera fortlöpande är att man vid varje tidpunkt ska kunna se vad som har kommit fram under handläggningen av ärendet, vilka åtgärder som har vidtagits och vad som planeras.

Dokumentationen ska visa:

- vad det rapporterade missförhållandet eller risken för missförhållandet har bestått i och vilka konsekvenser det har fått för enskilde,
- när och hur rapporten om missförhållande har tagits emot,
- när och hur missförhållandet eller risken för missförhållandet har uppmärksammats,
- när missförhållandet inträffat,
- de orsaker till missförhållandet eller risken för missförhållandet som har identifierats,
- om något liknande har inträffat i verksamheten tidigare och i så fall varför det inträffat igen,
- bedömning om något liknande skulle kunna inträffa igen

Av dokumentationen i en utredning behöver också framgå:

- vilka åtgärder som har vidtagits för att undanröja eller avhjälpa missförhållandet eller risken samt när de vidtagits,
- vilka åtgärder som planeras att vidtas i verksamheten i verksamheten för att förhindra att liknande missförhållanden eller påtagliga risker för missförhållanden ska uppkomma igen, samt tidpunkt för planerade åtgärder,

- vad som övrigt har framkommit i utredning

För varje uppgift som dokumenteras under utredningen ska det framgå

- vilket datum uppgiften dokumenterades
- varifrån uppgiften kommer
- vad som är faktiska omständigheter och vad som är bedömningar och
- vem (namn och befattning/titel) som har dokumenterat uppgiften.

Förvaring av dokumentationen

Den dokumentation som rör rapport och utredning av missförhållandet ska hållas åtskild från enskildas personakter. Däremot ska en anteckning om rapport om missförhållande eller risk för missförhållande och eventuell anmälan till IVO göras i den enskildes journal. Av anteckningen ska det framgå vad ärendet gäller samt diarienummer. Ansvarig för dokumentation i den enskildes journal är närmast ansvarig chef.

5.2.2 Beslut

Då utredningen är slutförd lämnas den över till utvecklingsavdelningen för kvalitetsgranskning. När utredningen är granskad föredrar utvecklingsavdelningen ärendet för sektorchef som fattar beslut om allvarlighetsgrad samt avslut av utredning.

6 Anmälan till IVO

Ett missförhållande eller en påtaglig risk för missförhållande som bedöms vara allvarlig ska alltid anmälas till IVO. Anmälan ska göras så snart det står klart att det som rapporterats avser ett allvarligt missförhållande eller påtaglig risk för ett allvarligt missförhållande. Det innebär att händelser i vissa fall behöver anmälas till IVO innan utredningen är färdigställd. I sådana fall ska anmälan kompletteras med färdigställd utredning inom två månader. Anmälningar till IVO handläggs inom utvecklingsavdelningen.

7 Uppföljning

I samtliga ärenden som har anmälts till IVO ska en uppföljning av effekterna av vidtagna åtgärder göras sex månader efter avslutad utredning. Uppföljningen ska dokumenteras enligt särskild mall. Av uppföljningen ska det framgå hur

uppföljningen har genomförts, vilka som medverkat, vilka åtgärder som har vidtagits samt en kort beskrivning av den aktuella situationen. Det är den avdelning som utrett lex Sarah-rapporten som ansvarar för att uppföljning genomförs. Uppföljningsrapporten ska lämnas till utvecklingsavdelningen.

8 Information och stöd

8.1 Information till rapporteringsskyldiga

Den som omfattas av rapporteringsskyldigheten ska få information om detta från sin chef dels i samband med att personen börjar sin anställning eller sitt uppdrag, och dels återkommande vid minst ett tillfälle per år.

Informationen ska omfatta:

- Information om skyldigheten att rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden
- Grundläggande information om vad som kan utgöra ett missförhållande och syftet med lex Sarah
- Rutin för rapportering av missförhållande/risk för missförhållande.

8.2 Information och stöd till brukare eller klient

Om rapporten berör en enskild brukare eller klient ska denne, eller i förekommande fall vårdnadshavare, god man eller förvaltare, informeras om att en rapport har upprättats och att utredning ska genomföras. När utredningen färdigställts ska den enskilde underrättas om vilket beslut utredningen har lett till. Den enskilde ska också informeras om de åtgärder som vidtagits, och vid behov erbjudas relevant stöd. I en del fall kan det också vara lämpligt att informera anhöriga/närstående. Det är den chef som är närmast ansvarig för den verksamhet där risken/missförhållandet har uppstått som ansvarar för att den enskilde informeras.

8.3 Information och stöd till anställda som berörs av rapporten

8.3.1 Information i berörd verksamhet

Den chef som är ansvarig för den verksamhet där missförhållandet eller risken för missförhållande har uppstått ska informera sina medarbetare och berörda uppdragstagare om att en rapport inkommit och vad den gäller.

När utredningen är färdigställd informerar den chef som ansvarar för verksamheten. medarbetare och berörda uppdragstagare om vad som har framkommit i utredningen, vilka åtgärder som har vidtagits och planerar att vidtas, samt vilket beslut utredningen har lett till. Om det inträffade anmälts till IVO ska chefen informera medarbetarna om IVOs beslut och eventuella synpunkter som IVO lämnat.

I vissa situationer kan den personal som berörs av en rapport om ett missförhållande eller risk för missförhållande behöva stöd. Det är närmast ansvarig chef som ansvarar för att personalen får det stöd som behövs.

8.3.2 Information till den som lämnat rapporten

Chef för den medarbetare som har lämnat en lex Sarah-rapport ansvarar för att den som lämnat rapporten får information om vad som har framkommit i utredningen, vilka åtgärder som har vidtagits och planerar att vidtas, samt vilket beslut utredningen har lett till. Om det inträffade anmälts till IVO ska chefen även informera om IVOs beslut och eventuella synpunkter som IVO lämnat. Det är närmast ansvarig chef som ansvarar för att den som lämnat rapporten får det stöd som behövs.

8.4 Information till ansvarig nämnd

Den nämnd som ansvarar för den verksamhet där missförhållande/risk för missförhållande har upptäckts ska informeras om att rapport inkommit.

9 Lex Sarah hos extern utförare

Rapporter om missförhållanden och risker för missförhållanden som upprättas gällande verksamheter utanför socialnämndens respektive vård- och omsorgsnämndens ansvarsområden ska utredas av den som är ansvarig för verksamheten. Externa verksamheter är skyldiga att informera beslutande nämnd om lex Sarah-rapporter och anmälningar som upprättats i de fall då rapporten och anmälan rör en person/personer som omfattas av nämndens beslut.

Information om rapporter, utredningar och anmälningar enligt lex Sarah som upprättats i externa verksamheter delges respektive nämnd som delgivningsärende.

10 Jäv och liknande

Den som själv berörs av innehållet i en rapport är jävig. Det kan gälla ansvaret för att ta emot rapporter, utreda rapporter, undanröja eller avhjälpa missförhållanden, upprätta anmälan till IVO eller ge information och stöd till personal eller enskilda. Om en jävsituation föreligger ska annan personal utses att utföra ovanstående uppgifter.

